

УДК 378.147.091.313

Н. Дмитренко, І. Доля, Вінниця, Україна / N. Dmitrenko, I. Dolia, Vinnytsia, Ukraine
e-mail: nataliadmitrenko0302@gmail.com

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОБЛЕМНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Анотація. У статті розглянуто зміст і структуру застосування проблемно-орієнтованого навчання на заняттях з іноземної мови у вищому навчальному закладі і висвітлено основні характеристики проблемно-орієнтованого навчання: актуальність, міждисциплінарний характер навчання, комплексне вирішення завдань, мотиваційний характер навчання, достовірність і реалістичність навчання, налаштування на співробітництво, позитивний настрій. Авторами описано риси (мотиваційну, предметно-змістову) і властивості (аутентичне спілкування на занятті, актуальність завдання для учасників, складність завдання, інформаційна нерівність партнерів, творчий характер) проблемних ситуацій. Науковцями розглянуто рівні проблемності (рівень, який забезпечує застосування попередньо засвоєних знань у нових ситуаціях; рівень, який забезпечує діяльність, засновану на репродукції, повторенні; пошуково-репродуктивний рівень; творчий рівень) та вимоги до створення проблемної ситуації. У статті запропоновано модель і етапи (планування, процес, оцінка) реалізації проблемно-орієнтованого навчання на занятті з іноземної мови, а також звернено увагу на роль та компетенції викладача, які реалізуються в заохоченні активного обговорення проблеми, організації взаємодоповнюючої роботи студентів, забезпеченні можливості отримання відповідної інформації, підтриманні суті проблеми під час введення обговорення у процесі застосування проблемно-орієнтованого навчання на занятті з іноземної мови у вищому навчальному закладі. Результати дослідження можуть бути застосовані у процесі впровадження проблемно-орієнтованого навчання на заняттях з іноземної мови та інших дисциплін з урахуванням специфіки їх викладання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: проблемно-орієнтоване навчання, фасилітатор, тьютер, міждисциплінарний підхід, самоосвіта, проблемна ситуація, властивості проблемних завдань, принцип проблемності, компетенції викладача-фасилітатора, рівні проблемності.

Annotation. The article considers the content and structure of problem-based learning application at the lessons of foreign language in the higher educational institutions. The basic characteristics of the problem-based learning are described: topicality, interdisciplinary character of teaching, complex decision of problems, motivational character of teaching, reliability and feasibility of teaching, adjustment for cooperation, positive mood. The authors of the article describe features (motivational, subject and contextual) and properties (authentic communication at the lessons, topicality of the problem for participants, complexity of the task, an information inequality of partners, creative character) of problematic situations. Scientists consider the level of problematical character (a level which provides application of preliminary acquired knowledge in the new situations, a level which provides the activity based on the reproduction, repetition; a searching and reproductive level; a creative level) and requirements to create the problem situation. The article proposes the model and stages (planning, process, an estimation) of problem-based learning realization at the lessons of foreign language. Much attention is given to the role and competence of the teacher which are realized in encouragement of active discussion of the problem, the organizing of students complementary work, a possibility of reception the corresponding information, maintenance the essence of the problem while discussing application of problem-based learning at the lessons of foreign language in the higher educational institutions. The results of the research can be applied during introduction of the problem-based learning at the lessons of foreign language and other disciplines in view of specificity of their teaching in higher school.

Key words: problem-based learning, facilitator, tutor, interdisciplinary approach, self-education, problem situation, peculiarities of problem tasks, problem-based learning principle, facilitator competences, problem-based learning levels.

Формування спеціаліста нового покоління, наділеного творчими здібностями, критичним мисленням, професійною компетентністю, здатністю виробляти і приймати рішення в ситуаціях які постійно змінюються, в тому числі іноземною мовою з урахуванням особливостей культури іншого народу, передбачає застосування проблемно-орієнтованого навчання (ПОН). Таке навчання дозволяє майбутнім спеціалістам сформувавши певні моделі наукового дослідження, моделі прийняття рішень на шляху формування комунікативної компетенції, які вони зможуть застосувати у своїй майбутній професійній діяльності.

Хоча коріння ПОН простежується в методах так званого цільового навчання, які були запропоновані Дж. Дьюїта його послідовниками, найбільш активно ця педагогічна стратегія стала розповсюджуватися в

США з другої половини 60-их років ХХ століття. Структура викладання, яка була розроблена в Західному університеті Каліфорнії та канадському університеті МакМастера, зараз слугує основою багатьох навчальних рекомендацій і викладацьких планів у провідних вищих навчальних закладах світу. Європейські традиції в проблемно-орієнтованому навчанні розвивалися паралельно і незалежно від північноамериканського підходу. Найактивніше ПОН розробляється і застосовується в університетах Маастрихта (Нідерланди), Ольборга і Роскільда (Данія).

Вагомий внесок в розробку теорії проблемно-орієнтованого навчання зробили зарубіжні науковці: Х. Барроуз, Дж. Берінгер, К. Кокрел, К. Ньюхолд, С. Хмело-Сільвер та інші. Серед українських та радянських науковців дослідження за методикою

проблемно-орієнтованого навчання проводили: М. Махмутов, Ф. Матюшкин, Т. Кудрявцев, В. Оконь, Й. Лернер, В. Сафонова та інші.

Аналіз науково-педагогічної і методичної літератури засвідчив, що питання впровадження проблемно-орієнтованого навчання на заняттях з іноземної мови у вищих навчальних закладах є мало вивченим і потребує подальшої розробки.

Метою статті є розкриття змісту і структури проблемно-орієнтованого навчання на заняттях з іноземної мови у вищих навчальних закладах.

Процес вивчення іноземної мови може стати більш ефективним за допомогою проблематизації навчального процесу. ПОН розглядається як принцип навчання і як новий тип навчального процесу, як метод навчання і як нова дидактична система.

Проблемність як пріоритетний напрямок особистісно-орієнтованого підходу в навчанні іноземної мови може реалізовуватись на всіх рівнях організації навчального матеріалу і самого навчального процесу. Проблема подача матеріалу сприяє підвищенню ефективності процесу навчання, оскільки це стимулює розумову діяльність, самостійний пошук інформації і прагнення до аналізу, критичного мислення, оцінювання та узагальнення. Принцип проблемності дає можливість кооперувати процес навчання з процесом пізнання, дослідження, творчого мислення.

Суть активізації навчальної діяльності засобами проблемного навчання полягає не в звичайній розумовій активності щодо рішення стереотипних задач і виконання репродуктивних завдань, а в активізації мислення шляхом створення проблемних ситуацій, формуванні пізнавального інтересу і моделюванні ментальних процесів, релевантних справжній творчості. При цьому формуються навички пошукового та дослідного підходу до рішення теоретичних або практичних проблем. Застосування принципу проблемності дозволяє варіювати навчальним матеріалом, прийомами викладання з урахуванням змісту освіти, різноманітних форм організації заняття, рівня знань студентів, їх підготовленості до самостійного навчання.

Проблемно-орієнтоване навчання сприяє інтегруванню навчального процесу з науковою діяльністю, з проблемами реальної дійсності та з життєвим досвідом тих, хто навчається. Застосування ПОН на заняттях з іноземної мови у вищих навчальних закладах дозволяє виявити рівень знань та здібностей студентів, краще зрозуміти їх психологію. Під час проблемно-орієнтованого навчання у студентів з'являється можливість самореалізації і розвитку навичок командної роботи.

Основними характеристиками проблемно-орієнтованого навчання на заняттях з іноземної мови виступають:

– **актуальність**, яка обумовлюється необхідністю активної участі в комплексних проектах, що забезпечує розвиток здібностей, творчого мислення і самостійності студентів, застосування набутих ними теоретичних знань і практичних навичок та вмінь;

– **міждисциплінарний характер** навчання, пов'язаний з постійною потребою використання студентами знань, набутих в процесі вивчення різних дисциплін з метою виконання завдань, ефективного вирішення поставлених задач;

– **комплексне вирішення завдань**, яке ставить за мету постановку і спільне дослідження складних проблем, аналіз і узагальнення вивченого і зібраного самостійно матеріалу з метою винайдення оптимального шляху і виявлення можливих варіантів вирішення задач;

– **мотивуючий характер навчання**, направлений на розвиток інтересу студентів до навчального процесу, їх потреби в постійному самовдосконаленні, самоосвіті шляхом пропонування їм права вибору, можливості самим контролювати процес і співпрацювати з одногрупниками;

– **достовірність і реалістичність навчання**, спрямованого на реалізацію таких проектів, які представляють значний інтерес для сучасного суспільства, науки і освіти зокрема;

– **налаштування на співробітництво**, що обумовлено необхідністю спільного виконання завдань, рішенням складних задач, встановленням партнерських взаємовідносин з викладачем;

– **позитивне налаштування**, яке виникає внаслідок стимулювання пізнавальної діяльності студентів, надаючи їм свободу вибору і самостійності [2, с. 244].

Зміст навчального матеріалу визначає рівні проблемно-орієнтованого навчання, тобто залежить від наявності визначених умов для створення проблемних ситуацій того чи іншого ступеня важкості. На цій основі виділяють чотири рівні проблемності:

1. Рівень імплементації попередньо засвоєних знань у нових ситуаціях.
2. Рівень діяльності, яка базується на репродукції та повторенні.
3. Пошуково-репродуктивний рівень.
4. Творчий рівень [3, с. 347].

Ключовим питанням проблемно-орієнтованого навчання є «проблемна ситуація», яка створюється викладачем з початковою метою. Вона включає складне теоретичне і практичне питання, яке вимагає вивчення, розширення, дослідження у співвідношеннях з певними умовами і обставинами, які створюють ту чи іншу ситуацію [4]. Проблемна ситуація, як правило, має дві сторони:

– **предметно-змістову**, пов'язану з виокремленням протиріччя базових знань

знедостатньою кількістю необхідної вагомої інформації;

– *мотиваційну*, яка направлена на усвідомлення протиріччя і пробудження бажання його подолати при умові засвоєння студентами певних нових знань.

Застосування проблемно-орієнтованого навчання на заняттях з іноземної мови допомагає в пошуку ефективніших шляхів і способів перебудови репродуктивного мислення на продуктивне, творче.

Специфіка предмету «Іноземна мова» і ступінь його складності обумовлюють застосування проблемно-орієнтованих знань, які сприяють оптимізації мовленнєвої діяльності студентів і формуванню вмінь практично використовувати іноземну мову як засіб спілкування, підвищують ефективність навчального процесу і дозволяють досягти більш високих результатів. Робота над проблемними ситуаціями дає можливість студентам активізувати когнітивний процес, розумово-мовленнєву діяльність, краще засвоювати новий матеріал.

В контексті вивчення іноземної мови особливу значущість набувають такі групи проблемних завдань: пошуково-ігрові, комунікативно-пошукові, комунікативно-орієнтовані, пізнавально-пошукові культурологічні.

До основних властивостей проблемних завдань відносять:

1. Аутентичне спілкування на занятті.
2. Актуальність завдання для учасників.
3. Складність завдання.
4. Інформаційна нерівність партнерів (учасники, які мають різні інтереси, захоплення різних напрямків доповнюють один одного).
5. Креативність.

Для того щоб розвинути у студентів комунікативні вміння поза мовним оточенням недостатньо наповнювати заняття умовно-комунікативними або комунікативними вправами, які дозволяють вирішувати комунікативні задачі. Важливо запропонувати студентам мислити, вирішувати проблеми, які породжують думки, міркування над можливими шляхами рішення цих проблем з тим, щоб студенти акцентували увагу на змісті висловлювання, щоб у центрі уваги була думка, а мова виступала як засіб формування і формулювання цих думок.

Реалізація викладачем проблемно-орієнтованого навчання на заняттях з іноземної мови у вищому навчальному закладі складається з декількох етапів:

I. Планування:

- сформулювати проблему;
- дослідити студентські стилі навчання, визначити діапазон їх знань, передбачити потреби навчання;
- оцінити результати навчання;

– пройти через увесь процес вирішення проблеми для того, щоб продумати можливі питання студентів, напрями, які вони можуть обрати і виявити потенційні збої;

– підібрати необхідні матеріали, включаючи Інтернетресурси, враховуючи можливі питання студентів.

II. Процес:

– визначити принцип групування студентів (за інтересами, стилем навчання, вміннями чи поєднуючи різні фактори) для покращення процесу вирішення проблеми;

– продумати найефективніший спосіб регулювання роботи маленької групи;

– ефективно інтегрувати в навчальний процес технологічні знаряддя ресурси;

– розробити стратегічні інструменти підтримки навчання студентів, наприклад, створити веб-сайт з прямим посиланням на потрібні ресурси, використовуючи заголовки, щоб студенти чітко уявляли суть кожного етапу навчання;

– бути готовим до оптимального використання проблемно-орієнтованої технології, особливо, як інструменту розвитку, і відповідного застосування на практиці потрібних навичок.

– бути гнучким керівником і змінювати, за потреби, стратегію навчання.

Модель процесу проблемно-орієнтованого навчання включає:

1. Знайомство з проблемою, спостереження і обговорення отриманої інформації: студентам пропонується обговорити представлену викладачем проблему, з'ясувати терміни і концепції.

2. Формулювання питань, ідей і гіпотез: для кращого розуміння проблеми студенти використовують знання з попереднього життєвого досвіду і з'ясовують, що залишається невизначеним, формулюють питання для подальшого дослідження.

3. Збір інформації для вирішення проблеми: розподіл ролей і завдань, пошук необхідної інформації, самостійне навчання.

4. План дій: студенти презентують отриману інформацію згідно поставлених завдань, порівнюють результати, обмінюються аргументами і пропонують рішення проблеми.

5. Рефлексія: студенти обговорюють, які знання і навички вони набули в процесі вирішення проблеми, проводять само і взаємооцінювання.

III. Оцінка:

– створити можливості для самоаналізу, оцінки групи, оцінки викладача і однокласників;

– розробити ефективну методику оцінювання, у співвідношенні зі способом навчання, рівнем володіння мовою, змістом дисципліни і результатами програми;

– створити ефективні інструменти оцінювання з акцентом на постійну оцінку завдань;

– зробити постійну оцінку невід'ємною частиною процесу викладання і навчання.

У засвоєнні викладачем змісту і структури формування комунікативної компетенції в процесі проблемно-орієнтованого навчання, оволодінні формами, методами і технологіями проблемного навчання і в систематичному творчому застосуванні засвоєного на практиці знання закладено успіх впроваджуваного навчання. Викладачі іноземної мови, застосовуючи проблемно-орієнтоване навчання, опосередкованостимулюють студентів працювати на заняттях творчо, активно, спонукаючи їх до прогнозування подій ще до читання тексту (придумати продовження оповідання, у формі змагання знайти головні факти висловлювання, виконати проектну роботу на основі прочитаного сюжету).

Відповідно до методики проблемно-орієнтованого навчання роль викладача-тьютера полягає у стимулюванні групи до проведення більш детального дослідження, виконання обов'язків фасилітатора навчального процесу і формального контролювання окремих студентів у групі. Діяльність педагога зосереджена на тому, щоб у випадку необхідності він зміг надати вичерпні пояснення змісту найбільш складних понять, систематично створював проблемні ситуації, повідомляв навчальні фактори і організовував їх навчально-пізнавальну діяльність для того щоб на основі аналізу фактів студенти самостійно могли створювати висновки і узагальнення, формулювати за допомогою педагога певні поняття, закони.

Під час роботи з групою викладач (тьютер) повинен:

- сприяти взаємодії між студентами і співпраці в групах для досягнення цілей;
- уважно вислуховувати студентів і готувати їх до нових проблем;
- задавати питання і спонукати до обговорення;
- пояснювати яким чином організовано навчальний матеріал;
- слідкувати за прогресом і виконанням поставлених завдань.

Тьютеру слід уникати наступних дій:

- виступати в якості керівника, голови;
- читати лекції на традиційній основі;
- нав'язувати свої знання і стандарти групі, а навпаки стимулювати студентів самим вивчати проблему.

До компетенцій викладача-фасилітатора відносять:

- володіння внутрішньою мотивацією, тобто міцною вірою в підхід зорієнтований на студента;

– уміння розробити цікаву проблемну ситуацію;

- знання предмету і внутрішніх ресурсів;
- ефективність супроводі процесу навчання, здатність допомогти студентам самостійно вести свою пізнавальну діяльність без надмірного керівництва і настанов;
- менеджмент роботи груп;
- спрямування студентів до додаткових ресурсів;
- здатність ефективно застосовувати технології в якості інформаційного джерела та інструменту розвитку [6, с. 93].

Таким чином, в проблемно-орієнтованому навчанні роль викладача полягає в заохоченні активного обговорення проблеми, організації взаємодоповнюючої роботи студентів, забезпеченні можливості доступу до відповідної інформації, налаштуванні студентів дотримуватися суті проблеми під час ведення обговорення.

У процесі проблемно-орієнтованого навчання викладач не повідомляє готові знання (інформацію), а ставить перед студентами проблему і шляхом пробудження інтересу до неї викликає в них бажання знайти засіб для її вирішення. В даному випадку мова не йде про вирішення проблеми, яка стоїть перед наукою, а про характер передачі (викладання) відомої навчальної інформації, хоча і не виключається постановка і обговорення питань, які не розроблені наукою і не вирішені на практиці.

Проблемно-орієнтоване навчання на занятті з іноземної мови дозволяє розвивати творчу активність студентів, підвищувати їх мотивацію, самостійність, інформувати студентів про зміст майбутньої професії, розвивати інтелектуальні вміння. Найбільш ефективним в процесі викладання іноземної мови є розвиток іншомовної професійної комунікативної компетенції. При цьому завдання в проблемно-орієнтованому навчанні мають яскраво виражений професійний характер, а викладення проблеми, обґрунтування її актуальності, опис методів і ходу дослідження, представлення висновків і результатів відбувається з активним використанням лексики і фразеології іноземної мови. Проблемні ситуації з використанням іноземної мови дозволяють активізувати розумову діяльність студентів. Програвання на заняттях з іноземної мови великої кількості різноманітних ситуацій як усного, так і письмового спілкування, допомагають студентам інтегруватися в процес іншомовної професійної адаптації і бути готовими до реалій майбутньої професійної діяльності.

Література:

1. Barrows, H. S. (1996). Problem-based learning in medicine and beyond. In L. Wilkerson, & W. H. Gijsselaers (Eds.), Bringing

problem-based learning to higher education: Theory and practice. New directions for teaching and learning, No. 68. (pp. 3-13). San Francisco: Jossey-Bass Inc. Publishers.

2. Hmelo-Silver, C. E. (2004). Problem based learning: What and how do students learn? *Educational Psychology Review*, 16, P. 235-266.
3. Cockrell, Karen Sunday, & Caplow, Julie A. Hughes. (2000). Context for Learning: Collaborative Groups in the Problem-Based Learning Environment. *The Reviews of Higher Education*. Volume 23, no 3: 347 p.
4. Maurer H., Neuhold Ch. (2012). PBL in European studies – Maastricht experience: The Higher Education Academy Social Science Conference «Ways of Knowing, Ways of Learning», 28 and 29 May 2012, Liverpool Session 4 – Tuesday, 29 May, 14h, Canada Suite.
5. Beringer, Jason. (2007). Application of Problem Based Learning through Research Investigation. *Journal of Geography in Higher Education*. Vol. 31: P. 445-457.
6. Dmitrenko, Natalia. (2016). Problem-based learning as a learner-centred approach: general review. Proceedings of the international conference «Modern peculiarities of the identity formation and social adaptation in conditions of liberal values crisis», 9.02.2016 – 15.02.2016, London, UK.